

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.122

Куцаб П.А.,
здобувач,

*Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України*

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ

Куцаб П.А. Финансові аспекти активізації транскордонного співробітництва між Україною та Польщею. У статті розглянуто окремі аспекти фінансового забезпечення розвитку транскордонного співробітництва (ТКС) України та Польщі. Висвітлено стратегічні напрями реалізації й пріоритетні цілі програми транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна». Охарактеризовано найбільш значимі проекти реалізації в рамках таких тематичних цілей, як спадщина, безпека, доступність, кордони. Запропоновано індикатори оцінювання рівня фінансового забезпечення транскордонного співробітництва. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення методичного інструментарію оцінювання ефективності ТКС.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, тематичні програми, тематичні цілі, проекти, індикатори фінансового забезпечення.

Куцаб П.А. Финансовые аспекты активизации трансграничного сотрудничества между Украиной и Польшей. В статье рассмотрены отдельные аспекты финансового обеспечения развития трансграничного сотрудничества (ТКС) Украины и Польши. Освещены стратегические направления реализации и приоритетные цели программы трансграничного сотрудничества «Польша – Беларусь – Украина». Охарактеризованы наиболее значимые проекты реализации в рамках таких тематических целей, как наследие, безопасность, доступность, границы. Предложены индикаторы оценки уровня финансового обеспечения трансграничного сотрудничества. Разработаны предложения по совершенствованию методического инструментария оценки эффективности ТКС.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, тематические программы, тематические цели, проекты, индикаторы финансового обеспечения.

Kutsab P.A. Financial aspects of activation of cross-border cooperation between Ukraine and Poland. The article considers some aspects of financial support for the development of cross-border cooperation (TCS) in Ukraine and Poland. The strategic directions of implementation and priority objectives of the cross-border cooperation program “Poland-Belarus-Ukraine” are highlighted. The most significant implementation projects are described in terms of such thematic objectives as: heritage, security, accessibility, borders. The indicators of estimation of financial support of cross-border cooperation are offered. Proposals for the improvement of the methodical tools for evaluating the efficiency of CBC have been developed.

Key words: cross-border cooperation, thematic programs, thematic objectives, projects, financial security indicators.

Постановка проблеми. В умовах євроконвергенції України особливої актуальності набувають питання подальшого розвитку прикордонних територій Польщі та України через активізацію транскордонного співробітництва й упровадження відповідних програм та проектів. Програма ТКС «Польща – Білорусь – Україна» вже значний період часу (понад 15 років) реалізовує пріоритетні напрями й тематичні цілі шляхом фінансування проектів, грантів та великих інфраструктурних проектів через низку тематичних цілей, таких як спадщина, безпека, доступність, кордони. Пріоритетним напрямом досліджень залишаються питання оцінювання рівня фінансового забезпечення транскордонної співпраці й розроблення відповідних індикаторів та методичних

підходів у рамках Європейського фонду регіонального розвитку та Європейського інструмента сусідства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених наявний значний науковий доробок, присвячений питанням розвитку транскордонного співробітництва, його ефективності та особливостям реалізації в рамках упровадження конкретних програм та проектів. Вагомими є розробки П. Германек, К. Пелс, С. Герферт, З. Варналія, Н. Внукової, В. Кравціва, В. Гоблика, В. Мікловди, Н. Мікули, В. Пили, О. Чмир та ін. Основна увага в їхніх дослідженнях зосереджена на організаційних та економічних особливостях й механізмах здійснення транскордонного співробітництва, його місця у реалі-

зації державної регіональної політики, процесів децентралізації та розвитку інфраструктури в рамках реалізації відповідних тематичних цілей, проектів і програм. Разом із тим залишаються недостатньо розробленими в теоретичному й прикладному аспектах питання розвитку та вдосконалення механізму фінансового забезпечення транскордонного співробітництва.

Формування цілей статті. Метою статті є обґрунтування сучасних методів реалізації проектів і програм транскордонного співробітництва та розроблення пропозицій щодо напрямів активізації його фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Ретроспектива впровадження програми транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна» свідчить, що в 2004–2006 рр. на фінансування проектів, які у Польщі підтримувалися Європейським фондом регіонального розвитку, а в Україні – TACIS, витрачено загальний бюджет у розмірі 45,8 млн. євро на фінансування 167 проектів, спрямованих на інтеграцію прикордонних територій. У 2007–2013 рр. програма реалізувалася за рахунок фінансових інструментів Європейського інструмента сусідства і партнерства (ЄІСП) з обсягом фінансування 170 млн. євро в рамках реалізації 117 проектів, спрямованих на поліпшення інфраструктури, збереження культурної спадщини, безпеки, освіти, туризму тощо.

Дія програми на 2014–2020 рр. затверджена у розмірі загального бюджету 175,8 млн. євро і становить 16,7% від загального обсягу асигнувань транскордонного співробітництва через фінансування Європейського інструмента сусідства (ЄІ) та Фонду Європейського регіонального розвитку (ЄРДР). 10% загального бюджету Програми призначено на технічну допомогу Програми [1].

Вимогою програм міжнародної технічної допомоги є співфінансування проектів із боку місцевих коштів. Зокрема, у Програмі транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна» співфінансування за рахунок коштів місцевого бюджету та/або інших джерел має становити не менше 10% загальної вартості проекту [2].

З огляду на це, співфінансування охоплює кошти, виділені в рамках ЄІ, державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел.

Органи управління програмою сформовано з представників трьох країн-учасниць із базуванням на управлінському й аудиторському аспектах. До органів управління віднесено: Спільний моніторинговий комітет (СМК); Орган Управління (ОУ), що знаходиться у Міністерстві економічного розвитку Республіки Польща; Національний орган (НО) у Польщі, що знаходиться у Міністерстві економічного розвитку; Національний орган у Білорусі, що знаходиться у Міністерстві закордонних справ; Національний орган в Україні, що знаходиться у Міністерстві економічного розвитку та торгівлі; Спільний технічний секретаріат (СТС), що знаходиться у Центрі європейських проектів Польщі; Представництво у Бресті, що знаходиться в організації «Брестський транскордонний інфоцентр»; Представництво у Львові, що знаходиться в Інформаційному центрі підтримки транскордонного співробітництва «Добросусідство»; Представництво у Жешуві, що знаходиться у Маршалковській адміністрації Підкарпатського воєводства.

Аудиторський нагляд здійснюється Генеральним інспектором із казначейського контролю Міністер-

ства фінансів Республіки Польща та групою аудиторів представників країн – учасниць програми.

Основними інструментами реалізації програми є проекти, гранти (пропозиції) та великі інфраструктурні проекти (LIPS).

Фінансування здійснюється через міжнародні фінансові установи та спеціалізовані програми, такі Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Банк розвитку Ради Європи тощо. Генеральний директорат з економічних та фінансових питань (м. Брюссель) відповідає за реалізацію низки програм, їх фінансування та досягнення політичних, стратегічних й тематичних цілей. Слід зазначити, що Європейський інструмент сусідства (ЄІ) ідентифікує й діє на території прикордонних регіонів, які відповідають вимогам NUTS 3 і охоплює програми, які відповідають трьом стратегічним цілям та низці тематичних цілей (для країн ЄС – 10 тематичних цілей).

Прикордонні території України, які задіяні в рамках програм транскордонного співробітництва, мають додаткові можливості стратегічного розвитку через використання Європейського Інструмента сусідства та програм транскордонного співробітництва. Зокрема, у рамках Програми транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020» основними з боку України визначено Волинську, Львівську та Закарпатську області, з боку Польщі – Підкарпатське та Люблінське воєводства. Ця програма спрямована на реалізацію Пріоритету 2 «Поліпшення доступності регіонів, розвиток надійного та стійкого до кліматичних впливів транспорту, комунікаційних мереж і систем».

Фінансування Програми транскордонного співробітництва здійснюється з коштів Європейського Союзу в рамках Європейського інструмента сусідства (ЄІ) у розмірі 90% – внесок у програму коштів ЄС та 10% – кошти бенефіціарів [3]. Розподіл бюджету фінансування тематичних цілей Програми наведено на рис. 1.

У рамках тематичної цілі № 1 реалізуються пріоритети: 1.1. Промоція місцевої культури та історії; 1.2. Промоція і збереження природної спадщини. Тематична ціль № 2 передбачає такі пріоритети: 2.1. Покращення та розвиток транспортних послуг та інфраструктури; 2.2. Розвиток інфраструктури ІКТ. Тематична ціль № 3: 3.1. Підтримка розвитку охорони здоров'я та соціальних послуг; 3.2. Вирішення спільних проблем безпеки. Тематична ціль № 4: 4.1. Сприяння ефективності та безпеці кордонів; 4.2. Поліпшення діяльності з управління кордонами, митних і ввізових процедур [4].

Перший конкурс проектів за Програмою транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020 рр.» розпочався 11 жовтня 2016 р. під час конференції, яка завершила реалізацію Програми на 2007–2013 рр. та розпочала дію на 2014–2020 рр. Перший конкурс стосувався всіх тематичних цілей програми: спадщини, доступності, безпеки, кордонів та всіх їх пріоритетів на суму 112,4 млн. євро. Зокрема, на реалізацію тематичної цілі «Спадщина» виділено коштів 33,25 млн. євро, «Доступність» – 35,62 млн. євро, «Безпека» – 23,25 млн. євро, «Кордони» – 20,28 млн. євро. Сума дофінансування кожного з проектів становила від 100 000 до 2 500 000 євро [5].

Структура розподілу коштів під час реалізації першого етапу конкурсу проектів у рамках тематичних цілей наведено на рис. 2.

Отже, найбільша частка коштів першого етапу конкурсу проектів була зосереджена на реалізації тематичних цілей «Доступність» та «Спадщина».

Із 18 проектів вісім за тематичною ціллю «Доступність» стосуються партнерства Польщі й України на суму 15 637 581,58 євро. Країною реєстрації більшості проектів є територія Польщі і лише два з них зареєстровано в Україні, зокрема «Доступне українсько-польське прикордоння: спільні дії щодо модернізації дорожньої інфраструктури» в сумі 2 227 440,50 євро, основним бенефіціаром визначено Службу автомобільних доріг у Львівській області.

Інший проект «SUMCITYNET: підвищення доступності та забезпечення сталого розвитку й мобільності міст» на суму 531 891,22 євро стосується польсько-українсько-білоруської співпраці, а основними бенефіціарами визначено FORZA, агенцію зі сталого розвитку Карпатського регіону. Слід відзначити, що інші шість проектів зареєстровано у Польщі. Зокрема, проект із поліпшення дорожньої інфраструктури прикордонного регіону в районах Замості (Польща) та Сокалі (Україна) з просуванням екологічних рішень розраховано на суму 2 025 509,74 євро. Проект «Дорожнє сполучення на польсько-українських кордонах» на суму 2 069 400,24 євро передбачає основного бенефіціара – громаду с. Біляни. Проект поліпшення безпеки прикордонної дорожньої інфраструктури м. Хелм та Луцька затверджено в м. Хелм у розмірі 2 252 760,84 євро. Польсько-український проект PaNTNet у сумі 2 217 549,37 євро спрямований на розвиток транспорту в Перемишльському районі. Проект обсягом 1 210 615,15 євро спрямований розширення ділянок регіональних доріг № 867: ділянка від Башня Горна до Хориенца Здруя та ділянки дороги № С142010 Старичі – Шкло. Проект «Транскордонне партнерство – шанс регіонального розвитку» затверджено в сумі 1 451 455,75 євро. Проект розширення ділянок регіональних доріг № 867 від Любачева до Башня Горна і ділянки дороги № С142005 Шкло-Новяворівськ.

Із 17 проектів за тематичною ціллю «Спадщина» 11 проектів стосуються партнерства Польщі й України на суму 21 229 595,07 євро, з яких два зареєстровано в Україні, а саме: «Транскордонний паломницький шлях як інструмент просування загальної культурно-історичної спадщини на прикордонних українсько-польських територіях» обсягом 1 895 060,48 євро та «Нове життя старих міст: відродження пам'яток історико-культурної спадщини в м. Луцьк та Люблін у сумі 1 532 328,15 євро.

Із 13 проектів за тематичною ціллю «Кордони» сім стосуються українсько-польської співпраці на



Рис. 1. Загальний розподіл обсягів фінансування заходів у рамках тематичних цілей програми «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020», євро

Джерело: побудовано на основі [3]

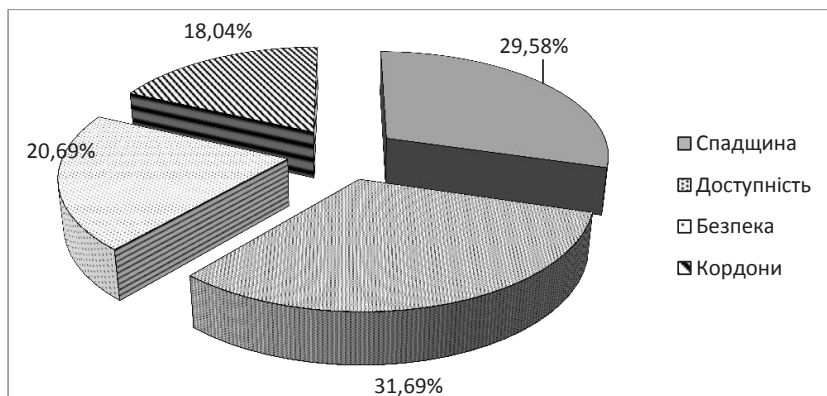


Рис. 2. Структура розподілу коштів під час реалізації першого етапу конкурсу проектів у рамках тематичних цілей програми «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020»

Джерело: побудовано на основі [5]

суму 13 148 737,80 євро, з яких чотири зареєстровано в Україні, зокрема «Покращення систем контролю на українсько-польському кордоні» (південний, північний та центральний сегменти) та «Візуальний моніторинг роботи пунктів перетину кордонів».

Із 17 проектів у рамках тематичної цілі «Безпека» дев'ять здійснюються в рамках українсько-польського партнерства на суму 11 151 248,35 євро і лише два з них із реєстрацією в Україні, а саме «Спільний захист людей та довкілля шляхом створення українсько-польської системи попередження та реагування на катастрофи в Карпатському євро регіоні» у сумі 1 658 921,12 євро та «Жешув та Виноградів – дружні міста для тварин» у сумі 601 057,08 євро [5].

Згідно з Регламентом (ЄС) № 897/2014 від 18 серпня 2014 р., великі інфраструктурні проекти – це проекти, які включають у себе комплекс робіт, заходів і послуг, спрямованих на виконання неподільної функції точного характеру, яка має чітко визначені цілі щодо реалізації інвестицій, які забезпечують транскордонну взаємодію і вигоди, з яких не менше 2,5 млн. євро з усього бюджету виділяється на інфраструктуру [6].

Слід зазначити, що великі інфраструктурні проекти фінансуються на засадах співфінансування, а частка

внеску ЄС у них не повинна перевищувати 30% загального бюджету. Стратегія Програми на 2014–2020 рр. великими інфраструктурними проектами в рамках співпраці «Україна – Польща» визначила:

1. Розширення регіональної дороги № 885 Przemysl – Германовице – Державна прикордонна площа в км 3 +642 – 10 + 257 у розмірі 6,75 млн. євро. Основними бенефіціарами є Львівська облдержадміністрація та Підкарпатське регіональне дорожнє управління.

2. Створення системи динамічного інформування щодо злочинів та інших подій у Львові на загальну суму 5,4 млн. євро. Основними бенефіціарами є Головне управління внутрішніх справ України у Львівській області, Головне регіональне державне управління пожежної служби у м. Жешові.

3. Поліпшення доступності прикордонного регіону через відновлення регіональної дороги № 698 із реконструкцією мосту на річці Точна в Лосіце у розмірі 4,59 млн. євро. Бенефіціари: Мазовецьке регіональне дорожнє управління, Волинська облдержадміністрація.

4. Розширення ділянки дороги «Корольовка – Влодава» з 70+550 до 75+550 км. у розмірі 5,76 млн. євро. Бенефіціари: Любельське воєводство, Волинська облдержадміністрація.

5. Поліпшення довкілля в Шацькому національному природному парку, побудова каналізаційної системи в сільській місцевості навколо озера Світязь у розмірі 5,8 млн. євро. Бенефіціари: муніципалітет м. Владава, Любельське воєводство, Шацька облдержадміністрація.

6. Зменшення ризику епідемії туберкульозу в прикордонних районах України та Польщі через будівництво туберкульозної лікарні на 100 ліжок у Закарпатській області та впровадження інноваційних методів моніторингу, профілактики і лікування туберкульозу в розмірі 5,8 млн. євро. Бенефіціари: Управління охорони здоров'я у Закарпатській області та Підкарпатський туберкульозний центр у м. Жешові [7].

Крім того, існує Польська програма розвитку 2018 р. з бюджетом 5 000 000 злотих та передбачає два пріоритети. Пріоритет 1. Добре урядування: підтримка реформи місцевого самоврядування; розроблення національних і регіональних систем урегулювання криз, створення потенціалу державного управління та розширення оперативних можливостей у сфері запобігання та реагування у разі стихійних лих та катастроф,

що виникають у результаті діяльності людини. Пріоритет 2. Підприємництво та бізнес: розвиток підприємництва з використанням інноваційних інструментів та технологій; розвиток підприємництва серед внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах; поліпшення якості професійної освіти та професійної підготовки, а також інфраструктури та обладнання центрів професійно-технічної освіти та навчання [4].

Основними індикаторами оцінювання програм є кількісні й якісні параметри досягнення тематичних цілей та визначених цільових орієнтирів, таких як: кількість поліпшених і збережених об'єктів історичної та культурної спадщини, розвиток транспортної інфраструктури, ефективність та безпека кордонів, мобільності й міграції людей, підвищення пропускнуєї спроможності кордонів.

Як зазначено у науково-аналітичній доповіді НАН України «Розвиток транскордонного співробітництва», польсько-український кордон є одним із найінтенсивніших відрізків кордону України. Щорічно кількість перетинів мешканцями прикордонних територій України зростає приблизно на 10% [8, с. 67]. Відповідно, і найбільш інтенсивно здійснюється рух фінансових потоків через обидва боки спільного кордону в частині видатків як українців, так і поляків. Фінансові потоки в рамках співпраці «Україна – Польща» за 2013–2016 рр. наведено на рис. 3.

Загальні видатки іноземців у Польщі в 2016 р. порівняно з 2013 р. зросли на 30 935,7 млн. злотих, або у 4,8 рази, відносно 2015 р. збільшення відбулося на 1 445,4 млн. злотих, або у 1,04 рази, водночас спостерігалася стійка тенденція до їх зростання впродовж аналізованого періоду. Аналогічно зростали видатків українців у Польщі – на 2 532,07 млн. злотих, або в 1,5 рази, порівняно з 2013 р. та 664,9 млн. злотих, або в 1,1 рази, порівняно з 2015 р. Частка видатків українців у загальних видатках іноземців у Польщі у цілому становила 56,48% у 2013 р., скоротилася до 16,04% у 2014 р., 17,21% у 2015 р. та 18,28% у 2016 р. Скорочення частки видатків українців у Польщі пояснюється збільшення обсягів видатків іноземців з інших країн світу, в абсолютному ж відношенні обсяг видатків українців в Польщі мав тенденцію до зростання.

Загальні видатки поляків за кордоном у 2016 р. зросли відносно 2013 р. на 1 8207,6 млн. злотих, або

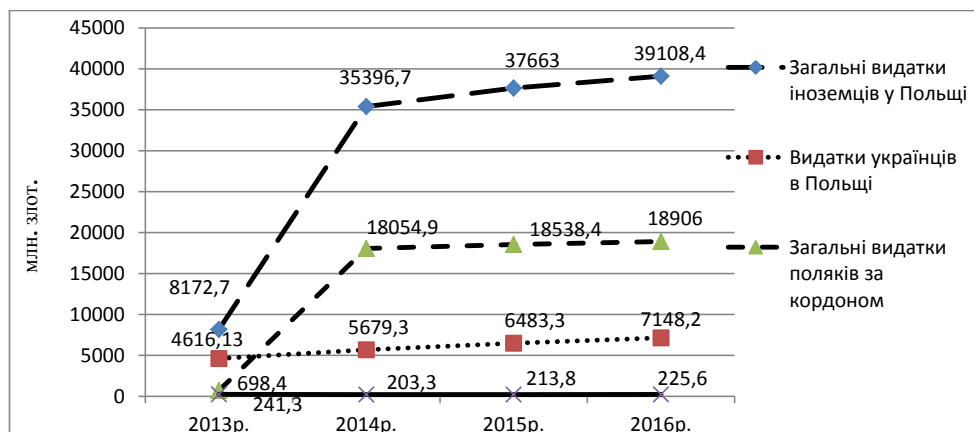


Рис. 3. Обсяги видатків в межах прикордонного руху за 2013–2016 рр.

Джерело: складено за [9]

у 27,1 рази, та на 367,6 млн. злотих, або в 1,01 рази. Видатки поляків в Україні в рамках прикордонного руху в 2016 р. відносно 2013 р. скоротилися на 15,7 млн. злотих, однак відносно 2015 р. простежилася тенденція до їх зростання на 11,8 млн. злотих.

Частка видатків поляків у рамках прикордонного руху в цілому, враховуючи сукупно всі перетини кордонів, зросла з 7,9% у 2013 р. до 33,8% у 2014 р., 33% у 2015 р. та 32,6% у 2016 р.

У рамках взаємного руху на українсько-польському кордоні співвідношення видатків поляків та іноземців (українців) становило відповідно: у 2013 р. – 5% та 95%, у 2014 р. – 3,5% та 96,5%, у 2015 р. – 3,2% та 96,8%, у 2016 р. – 3,1% та 96,9%. Отже, основна частина видатків в українсько-польському прикордонні припадає на видатки іноземців, частка видатків поляків є відносно невеликою.

У частині взаємного українського та польського перетинів кордонів середні видатки українців у 2016 р. порівняно з 2013 р. зросли на 66,32 злотих та на 20,76 злотих порівняно з 2015 р. (рис. 4).

Натомість середні видатки поляків скоротилися у 2016 р. порівняно з 2013 р. на 11,89 злотих та на 2,4 злотих порівняно з 2015 р.

Необхідно відзначити, що середні видатки поляків порівняно із середніми видатками українців упродовж аналізованого періоду були приблизно у більш як 3,5 рази нижчими.

Загальна кількість перетинів спільного українсько-польського кордону іноземцями (українцями) була суттєво вищою, ніж поляків, та перевищувала їх кількість у 2013 р. – у 6,2 рази, у 2014 р. – у 7,8 рази, у 2015 р. – 8,9 рази, у 2016 р. – у 8,8 рази. Отже, активнішим на спільному кордоні був перетин з української сторони.

Загальна кількість перетинів кордонів українців у рамках малого прикордонного руху в 2016 р. порівняно з 2013 р. збільшилася на 2 357,5 тис. разів, відносно 2013 р. відбулося їх скорочення на 915 тис. разів, тобто активність українців у частині перетинів дещо зменшилася. Поряд із тим середні видатки українців упродовж

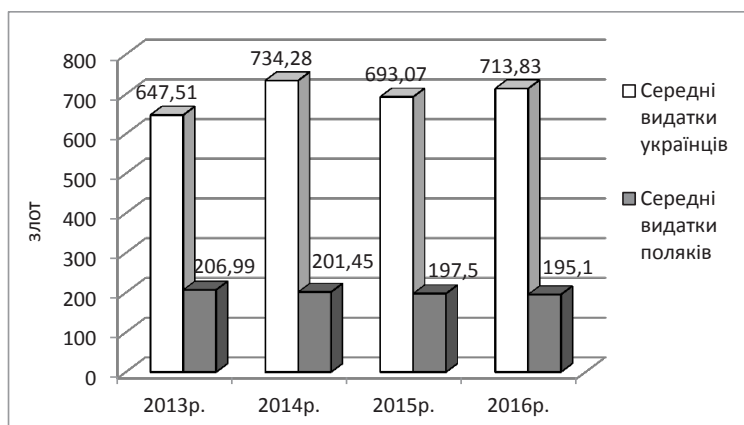


Рис. 4. Середні видатки українців та поляків у рамках прикордонного руху за 2013–2016 рр.

Джерело: складено за [9]

року в рамках малого прикордонного руху у 2016 р. відносно 2013 р. скоротилися на 26,44 злотих, однак щодо 2015 р. відбулося їх зростання на 50,84 злотих.

Висновки. Основними фінансовими інструментами реалізації транскордонного співробітництва є програми та проекти, які не мають комерційного характеру, а спрямовані за досягнення синергетичного ефекту по обидві сторони спільних кордонів. В умовах розвитку транскордонної співпраці пріоритетними є питання фінансування й механізмів залучення коштів структурних фондів ЄС, державного та місцевого бюджетів для реалізації чітко визначених тематичних цілей і пріоритетів. Представлені фінансові аспекти забезпечення розвитку транскордонного співробітництва в рамках реалізації співпраці України й Польщі свідчать про збільшення фінансування та позитивні транскордонні ефекти у сфері культурної та історичної спадщини, безпеки, інфраструктури, пунктів перетину спільних кордонів, транспортних послуг, охорони здоров'я тощо.

Перспективами подальших досліджень уважасмо здійснення систематизації фінансових інструментів розвитку транскордонного співробітництва та обґрунтування концептуальних положень фінансового забезпечення його активізації в рамках визначених тематичних цілей та пріоритетів.

Список використаних джерел:

1. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) – 2014-2020 Programming document for EU support to ENI Cross-Border Cooperation (2014-2020). URL: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-the-enp/enp_wide_strategic_priorities_2014_2020_and_multi_annual_indicative_programme_2014_2017_en.pdf.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки» № 554 від 23.08.2016. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP160554.html.
3. Гранти 2017: каталог донорських організацій. URL: www.platforma-msb.org/grants2017.
4. Інструменти фінансування транскордонної і міжрегіональної співпраці. URL: http://www.if.gov.ua/files/uploads/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf.
5. Pierwszy nabór wniosków – PWT Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020. URL: <https://www.pbu2020.eu/pl/pages/244>.
6. Регламент ЄС № 897/2014 «Правила реалізації програм прикордонного співробітництва, що фінансуються згідно з Регламентом (ЄС) № 232/2014 Європейського Парламенту і Ради про загальні положення Європейського інструменту сусідства» від 18.08.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0897&qid=1421236474671&from=EN>.
7. Large Infrastructure Projects. URL: <https://www.pbu2020.eu/en/pages/206>.
8. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2017. 89 с.
9. Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w 2016 r., Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa-Rzeszów, 2017.